



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi  
The Journal of International Social Research  
Volume: 3 Issue: 12 Summer 2010

## TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN İLK ŞEHİT MİLLETVEKİLLERİ\* THE FIRST MARTYR'S DEPUTIES OF THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY

Uğur ÜÇÜNCÜ\*

### Özet

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde açılmıştı. Türkiye'nin değişik yerlerinden milletvekilleri seçilmişti. Trabzon vilayetinin temsilcileri arasında Ziya ve İzzet Beyler de vardı. Ziya ve İzzet Beyler Türkiye Büyük Millet Meclisine katılmak için yola çıkmışlardı. Fakat Samsun'da bir eşkiya grubu tarafından şehit edilmişlerdi. Böylece onlar Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk şehitleri olmuştu. Bu çalışmada İzzet ve Ziya Bey'lerin ölüme giden süreçleri hakkında bilgi verilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Trabzon, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Şehit

### Abstract

The Grand National Assembly of Turkey was opened on April 23, 1920. The deputies had been elected from different parts of Turkey. There were İzzet and Ziya Beys between the representatives of Trabzon province. İzzet and Ziya Beys had set out for participate in the Grand National Assembly of Turkey. But They were martyred by a bandit group in Samsun. They became the first martyrs of the Grand National Assembly of Turkey. In this study, will be given information about the process death of İzzet and Ziya Bey.

**Key Words:** Trabzon, The Grand National Assembly of Turkey, Martyre

### Giriş

Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat dönemiyle beraber halkın temsilcilerinden oluşan yerel meclisler yürürlüğe girmişti. Bununla beraber ülke yönetiminde tam olarak Milli Hâkimiyet kurulamamıştı. Milli Hâkimiyetin önünü açan en önemli adım ise Meşrutiyetin ilanıydı. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğunda ilk olarak II. Abdülhamit zamanında 1876'da Birinci Meşrutiyet ilan edilmişti. Kabul edilen Anayasa gereği Parlamento seçimleri Aralık 1876 ve Ocak 1877 tarihlerinde yapılmış ve halk egemenliğinin göstergesi olan Meclis 19 Martta resmen açılmıştı. Gerçi yapılan seçimler doğrudan halk tarafından değil, vilayet ve sancak meclislerince yapılmıştı (Zürcher,2008: 121). Buna karşın Milli Hâkimiyet, Osmanlı İmparatorluğunda şeklen de olsa gerçekleşmişti. Bununla beraber Osmanlı Rus savaşında Rusların İstanbul önüne kadar gelmeleri sonrasında Meclisten çıkan muhalif sesler bahane edilerek Meclis 13/14 Şubat 1878 tarihinde II. Abdülhamit tarafından kapatılmıştı (Zürcher, 2008:121-122; Berkes, 2002: 336). Böylece şeklen de olsa Milli Hâkimiyetin ilk denemesi rafa kaldırılmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyetinin Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi çabaları 30 yıl sonra sonuç vermişti. II. Abdülhamit, İttihat ve Terakkinin özellikle Temmuz 1908 yılında Makedonya civarında tertip ettiği isyanları bastıramayınca 23 Temmuz 1908 tarihinde geri adım atarak yeniden Meşrutiyeti ilan etmiş ve birkaç ay sonra Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır (Uçarol, 2000: 404-405). Bu Meclis de uzun dönemli olmamış ve 18 Ocak 1912 tarihinde feshedilmiştir. Aynı yıl yeniden Meclis açılmışsa da kısa süre sonra kapatılmıştı. Balkan savaşları nedeniyle yeni Meclis ancak 14 Mayıs 1914'te kurulabilmişti. Bu Meclis de

\* Bu makale, 10-12 Mayıs 2007 tarihinde düzenlenen "İlk Adımdan Cumhuriyete" başlıklı sempozyumda sunulan bildirinin geliştirilmiş şeklidir.

\* Dr., Afyonkocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Elmek: uucuncu@aku.edu.tr.

Birinci Dünya Savaşından yenik çıkılması bahanesiyle Padişah Vahidettin tarafından 21 Aralık 1918 tarihinde feshedilmişti (Armağan, 1968: 47-100).

Osmanlı İmparatorluğunun Mondros Mütarekesiyle işgallere açık hale gelmesiyle Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu’da büyük bir direniş hareketi doğmuştu. Bu hareket, kaynağını milletten almaktaydı. Bu nedenle Milli Hâkimiyetin oluşmasını önemsemekteydi. En büyük amaçlarından biri de lağvedilen Meclisin yeniden açılmasıydı. Bu arzusunu 20-22 Ekim 1919 tarihinde Amasya görüşmelerinde İstanbul’daki Ali Rıza Hükümeti temsilcilerine kabul ettirmişti. Alınan karar gereği memleketin her yerinde seçimler yapılmış; 12 Ocak 1920 tarihinde Son Osmanlı Mebusan Meclisi İstanbul’da açılmıştı. Meclisin cesurane bir kararla Misak-ı Milliye kabul ve ilan etmesi İtilaf Kuvvetlerinin 16 Martta İstanbul’u ve Son Osmanlı Mebusan Meclisini basmalarına neden oldu (Üçüncü, 2007:641-642). Meclisin işgal güçleri tarafından basılmasıyla, milli egemenliğe büyük darbe vurulmuştu. Bu olay sonrasında Anadolu hareketinin liderliğini yürüten Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Milli Hâkimiyetin yeniden sağlanması için Ankara’da yeni bir meclisin kurulması kararını aldılar. Bu meyanda Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart tarihinde “*Vilayetlere ve Müstakil Livalara ve Kolordu Kumandanlarına*” bir tamim yayınlayarak 15 gün içerisinde belirtilen esaslar gereği memleketin her yerinde seçimler yapılması ve seçilen mebusların acilen Ankara’ya gelmelerini istedi (Atatürk, 1997: 281-282). Bu tamim gereği Türkiye’nin her yerinde seçimler yapıldı. Sonuçta Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir devlete kayıldığıının ve yeni devletin de Milli Hâkimiyet temeline dayandığıının en önemli göstergesi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara’da açılmıştı.

Trabzon’da gecikmeli de olsa yapılan seçimlerle Trabzon Vilayeti mebusları seçildi. Seçilen Trabzon Mebusları arasında, memleketin ileri gelenlerinden Trabzon Merkezden İzzet ve Gümüşhane kazasından Ziya Bey’ler de vardı. Bu mebuslar Milli Mücadelenin sadece Trabzon Vilayetinde değil Doğu Anadolu’da teşkilatlanmasında da önemli katkılar sağlamışlardı. Özellikle İzzet Bey, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde ve Erzurum Kongresinde aktif rol almıştı. Ziya ve İzzet Beyler, Mustafa Kemal Paşa’nın çağrısına uymuşlar ve diğer arkadaşlarıyla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne katılmak için yola koyulmuşlardı. Bilgi, beceri ve tecrübelerini Milli Hâkimiyetin kablegâhı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde memleketin geleceği için kullanma amacıyla olan bu iki Trabzon mebusu Samsun ile Çarşamba arasında hain bir eşkıya saldırısına uğrayarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin ilk Parlamento şehit Milletvekilleri olmuşlardır.

## 1. Öldürülen Mebusların Özgeçmişleri

### 1.1. Eyüpzade Mehmet İzzet Bey

Eyüpzade Mehmet İzzet Bey, 1860 yılında Eyüpzade Ali Galip Bey ve Asiye Hanım çiftinin çocuğu olarak Trabzon’da dünyaya geldi. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon Sübyan Mektebi ve Rüştüyesinde tamamladıktan sonra 1878’de İl Genel Meclisi Kalemine stajyer katip olarak girdi. Adaylığının sona ermesinden sonra 150 kuruş maaş ile Kalem-i Mezbur Mübeyyizliğine atandı. Memuriyet hayatındaki başarılarından dolayı hızla yükselmiş, 1882’de 478 kuruş maaşla 2. Kâtiplik, 1884’te ise 800 kuruş maaşla Başkâtipliğe getirilmişti. 1885’te Genel Meclis Savcılığı ek görev olarak kendisine verilmişti. 1891 Temmuzunda 800 kuruş maaşla İl Basımevi Müdürlüğüne atandı. Burada da Vilayet istatistik işleri kendisine ek görev olarak verilmişti. İzzet Bey, 24 Nisan 1895 tarihi itibarıyla kaymakamlık görevine atanmıştır. Bu meyanda ilk olarak bin kuruş maaşla Görele Kaymakamlığına getirildi. Ardından 10 Ağustos 1896’da bin iki yüz elli kuruş maaşla Tirebolu Kaymakamlığına atandı. İzzet Bey’in, Tirebolu civarında asayiş sağlama ve iyi hizmet vermesi nedeniyle memurluk derecesi yükseltildiği gibi kendisine çeşitli ödüller verilmiştir. Mülkiye Mektebinde açılan sınavı kazanması sonucunda 16 Aralık 1901’de ikinci sınıf Kaymakamlığına yükseltildi. 2 Nisan 1904’te ise bin beş yüz yetmiş beş kuruş aylıkla Ordu Kaymakamlığına atandı. İzzet Bey, 32 ay kadar Ordu Kaymakamlığı görevinde bulunmuştu. Bu süre içerisinde güvenliği bozan, öldürme, gasp, tecavüz gibi suçlar işleyen Köse’nin oğlu Gürcü Arslan, Kürt Mehmet ve diğer eşkıyaları ortadan kaldırarak Ordu’da yeniden asayiş sağlamıştı. Yine Ordu’da birçok bina, 13 çeşme yine Milas nehri üzerinde bir köprü yaptırmıştı. İsteği üzerine 2 Aralık 1906 tarihinde Dâhiliye Nezaretinin izni ile Giresun Kaymakamı ile yerleri değiştirildi. İzzet Bey, Giresun Kaymakamlığındayken hayır işlerinde bulunmuştu. Nitekim Tirebolu-Görele arasındaki Harşit nehri üzerine bir köprü ve Tirebolu’da bir cami yaptırmıştı (TBMM Arşivi: 415). İzzet Bey kaymakamlık görevini milletvekilliği için terk edecektir. Giresun Kaymakamlığındayken Meşrutiyetin ilanı sonrasında yapılan seçimlerde 17 Kasım 1908 tarihinde Trabzon’dan Milletvekili seçilmişti. 18 Ocak 1911’e kadar Mebusan Meclisinde görev yaptı. İkinci devrede de Trabzon’dan 24 Nisan 1912 tarihinde seçildi ve 5

Ağustos 1912 tarihine kadar görev yaptı. Meclisin üçüncü döneminde ise 13 Nisan 1914'de yeniden Trabzon'dan milletvekili seçilmişti. İzzet Bey, bu görevini 1918 yılına kadar sürdürmüştü<sup>1</sup>. Meclisin feshedilmesinden sonra Trabzon'a dönmüştü.

İzzet Bey, Trabzon'da Milli Mücadeleye katılmıştı. Trabzon ve çevresinde Milli Direnişin kurulması ve geliştirilmesi için büyük çabalar sarf etmiştir. Bu meyanda Trabzon Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin kurulmasına öncülük etmişti. Bundan başka Milli Mücadelede çok önemli bir adım olan Erzurum Kongresine Trabzon temsilcisi olarak katılmış, hatta bu kongrede Temsil Heyetine seçilmişti. İzzet Bey, Ankara'da açılacak Türkiye Büyük Millet Meclisi için yapılan seçimlerde ise toplam 293 oyla<sup>2</sup> dördüncü defa Trabzon mebusu olarak parlamentoya katılma hakkı elde etmişti ( TBMM Arşivi: 415). İzzet Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmak için hareket ettiğinde Samsun'un Çarşamba kazasından iki saat ilerideki "kumluk" civarında 6 Mayıs 1920 tarihinde öldürülmüştü. Mülkiye mezunu ve Fransızca bilen İzzet Bey, öldürüldüğünde evli ve 4 erkek çocuk babasıydı (TBMM Arşivi: 415; Çoker, 1995: 937-938).

## 1.2. Ziya Bey

Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk şehit Milletvekillerinden bir diğeri ise Ziya Bey'dir. Ziya Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi arşivinde bulunan Tercüme-i Hal Kâğıdı, Kelkit İlçe Jandarma Kumandanı Üsteğmen Mahmut imzasıyla hazırlanmıştır. Tercüme-i Hal kâğıdına göre Ziya Bey, 1887 yılında Hüsnü ve Zemzem çiftinin çocuğu olarak Gümüşhane'nin Kelkit kazasında dünyaya geldi. Babası çiftçi olan Ziya Bey hayatının ilk yıllarında çiftçilik mesleğiyle uğraşmış ve aynı zamanda eğitimini de tamamlamıştır. Trabzon İdadisinden mezun olan Ziya Bey, Maliye Gelir Memurluğu (Vergi Memuriyeti) yapmıştır. 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinde Kelkit'ten Gümüşhane milletvekili seçilmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından Meclisin ilk toplantısına davet edilmişti. Bu davete katılmak için Trabzon Milletvekilleriyle Ankara'ya doğru yola çıkmıştı. Fakat Samsun ile Çarşamba arasında Hafız çetesi tarafından vurularak öldürülmüştür. Böylece Ziya Bey'e Meclise gitmek ve memleketin en buhranlı devresinde çalışmak nasip olmamıştı. Ziya Bey, öldürüldüğünde evli ve 4 çocuk babasıydı. Tercüme-i Hal kâğıdından anlaşıldığına göre daha sonra kendisine Tuğlu soyadı verilmiştir (TBMM Arşivi: 192). Gümüşhane Mebuslarından Hasan Fehmi Bey, Ziya Bey'i anlatırken ondan şu cümlelerle bahsetmektedir: "Ziya merhum henüz hayata atılmış münevver, faal, zeki bir gençti" (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 108).

## 2. Trabzon Milletvekillerinin Samsun'da Öldürülmeleri

Tüm memlekette olduğu gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi için seçimler Trabzon'da gecikmeli de olsa yapılmıştı. Trabzon'dan seçilen milletvekilleri arasında Eyüpzade Mehmet İzzet Bey ve Gümüşhane Milletvekili Ziya Beyler bulunmaktaydılar. 3 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Trabzon mebuslarını Ankara'ya davet etti. Trabzon milletvekilleri buna riayet ettiler. Fakat bunlardan Sabri Bey'in hasta, Hamid Bey'in de izinli olmalarından dolayı bu iki milletvekili o an için yola çıkmadılar<sup>3</sup>. Trabzon milletvekillerinden Eyüpzade İzzet ve Alaybeyzade Faik Bey'lerle, Gümüşhane milletvekilleri Hasan Fehmi, Rıza, Mehmet Şükrü ve Ziya Bey 3 Mayıs 1920'de Ankara'ya gitmek üzere Trabzon'dan hareket ettiler (*İstikbal*, 4 Mayıs 1920: s.1). 6 kişilik heyete Ordu Milletvekili Recai Bey'in de Ordu'da katılmasıyla heyet 7 kişi olmuştu (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1).

Bu devrede İtilaf Kuvvetlerin işgali ve merkezi otoritenin zayıflamasının bir sonucu olarak yollarda başbozuk eşkiyalar bulunmaktaydı. Bu nedenle Trabzon Mebusları Ankara'ya giderken gerek İtilaf Kuvvetlerinin kontrollerine gerekse yollardaki eşkiya gruplarının saldırılarına maruz kalmamaları gerekmektedir. Bu tehlikelerin bilincinde olan heyetten Eyüpzade İzzet Bey, yola çıkmadan önce endişelerini Trabzon Valisi ve aynı zamanda milletvekili seçilen Hamid Bey'e bildirmişti. Hamid Bey, İzzet Bey ve arkadaşlarına gidiş yolunda doğabilecek olumsuz duruma maruz kalmamaları için Trabzon'dan Samsun'a kadar deniz yoluyla hareket etmelerini tavsiye etmişti (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Bununla beraber denizde de onları bekleyen tehlikeler bulunmaktaydı. Zira Trabzon'dan meclise

<sup>1</sup> Dâhiliye Nezareti Memurun ve Sicil Ahval Müdüriyetinin 10 Eylül 1918 tarihli raporuna göre, İzzet Bey birinci devre mebusluğunda yüz kırk bin sekiz yüz seksen yedi, ikinci devrede yirmi bin, üçüncü devrede ise yüz doksan beş bin kırk mebusluk tahsisatı almıştır (TBMM Arşivi: 415).

<sup>2</sup> İzzet Bey'in seçim mazbatasına göre Trabzon ve çevresinden aldığı oy dağılımı şöyledi: Merkez Vilayetten: 33, Ordu: 37, Giresun: 49, Tirebolu: 24, Görele: 21, Vakfikebir: 31, Akçaabat: 28, Maçka: 21, Sürmene: 26, Of: 23, Toplam oy: 293; Eyüp zade İzzet Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Sicil Nu: 415; İlginçtir Trabzon Vilayetin Birinci Devre Osmanlıca seçim Mazbatasına göre ise İzzet Bey 300 oyla mebus seçilmişti ( TBMM Arşivi: 415).

<sup>3</sup> Sabri Bey, çağrıyla rağmen Meclise gitmeyince istifa etmiş sayılmış ve bu nedenle üye sıfatı kazanamamıştır (Çoker, 1995: 983).

katılacak yedi kişilik heyet yola çıkarken, İngiliz donanmasının bir kısmı Trabzon'da diğer bir kısmı da Samsun'da bulunmaktaydı. İngiliz birlikleri balıkçı kayıkçılarına kadar denizde bulunan bütün taşıtları kontrol etmekteydiler. Heyet İngilizlerin tevkif edebilme tehlikesi nedeniyle kontrolün daha zayıf olduğu motor ve kayıklarla yolculuk yapmaktaydılar (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 107). Eyüpzade İzzet Bey ve diğer milletvekilleri, İngiliz harp gemilerinin Samsun'da bulduklarını ve sıkı bir kontrol yaptıklarını haber almışlardı. Bunun üzerine 4 Mayıs'ta motorla Terme sahillerine çıkma gereği duydular (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Heyetin bundan sonraki amacı Terme'den Samsun'a kara yoluyla gitmekti (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Bu hedef gereği 6 Mayıs tarihinde arabalarla, Samsun'a hareket ettiler. Fakat Dırına<sup>4</sup> civarına geldiklerinde bir eşkıya pususuna düştüler ve muhafızların direnmelerine rağmen eşkıyaların açtıkları ilk yayılım ateşinde, Trabzon Milletvekili İzzet ve Gümüşhane milletvekili Ziya Beyler kurşunlara maruz kaldılar<sup>5</sup>. Yine muhafızlardan ikisi de yaralandı (Karabekir, 1993: 719). Gümüşhane milletvekili Ziya Bey aldığı kurşunlarla hemen hayatını kaybetmişken, İzzet Bey 5-10 dakika yaralı kalmış ve akabinde vefat etmiştir. Ziya Bey öldürüldükten sonra, eşkıyalar belindeki kemerini ve portmenindeki parasını da almayı ihmal etmemiştir (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 108). Şahitlerin ifadelerine göre İzzet Bey yaralıyken söylediği son sözleri: “*Aman etmeyiniz ne olur*” olmuştur (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1).

Yapılan incelemelerden anlaşıldığına göre olayı gerçekleştiren çete son günlerde Çarşamba'nın köylerinde ortaya çıkan ve halkı soymak gibi eşkıyalık işlerine başlayan Balıkesirli Hasan Çavuş ve adamlarıydı (Eken, 1995: 187). Trabzon Vilayetinden Ankara'ya giden Milletvekili heyeti içinde bulunan Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey Mecliste olayla ilgili çok önemli bilgiler vermiştir. Onun anlattıklarına göre heyet çeteyle karşılaştığında ilk olarak onları Pontus eşkıyalarından zannetmiş ve savunma pozisyonu alarak mücadele etmişti. Onların Pontusçu olmadığı, heyetin savunma gücünün kırılması ve milletvekillerinin öldürülmesinden sonra eşkıya grubuyla yüz yüze kalınca öğrenilmişti. Kendilerine pusu kuranların Çarşamba'dan Samsun'a dönecek olan tüccarların parasını almak için kurulduğu anlaşılmıştı. Heyet, bunun üzerine eşkıyalara, kendilerinin Trabzon Vilayetinin milletvekilleri olduklarını, memleketin çıkarları için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gittiklerini ifade etmişlerdi. Heyet, eşkıya çetesine amaçlarının para ise verebileceklerini söylemiş ve ne için milletvekillerini öldürdüklerini sormuştu. Hasan Fehmi Bey'in anlattığına göre, eşkıyalar bunun üzerine oldukça üzülmuşler ve üzerlerindeki parayı dahi almadan ormanlık alanda gözden kaybolmuşlardı (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 107-108). Görüleceği üzere Hasan Fehmi Bey'in anlattığına göre olay siyasi bir görüntüden uzak, adı bir eşkıya pususudur ve bir yanlış anlamadan kaynaklanmıştır. Heyet pusu kuran ve milletvekillerini öldüren çetenin amacı Çarşamba'dan Samsun'a dönecek tüccarların paralarını almaktır. Heyet ise pusuyu kuranları Pontusçu sanmış ve çatışmaya girmişti. Çıkan çatışmada ise iki milletvekili öldürülmüştü. Eşkıya, heyetin kimliğini öğrenince üzülmüş ve mekânı terk etmişti.

Askeri birlikler olay yerini inceledikten sonra bir açıklama yapmışlardı. Bu açıklamada da eşkıyaların siyasi amaçlarının olmadığı ifade edilmiştir. Olayda gözcülük yaptığı belirlenen iki kişinin yakalandığı ve failerin tamamının yakalanması için değişik sınıflardan oluşan kuvvetlerin görevlendirildiği ifade edilmişti (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Gerçekten de ilerleyen tarihlerde yapılan kovuşturmalar sonuç vermiş suçlular ele geçirilmeye başlanmıştı. 15. Tümenen bildirildiğine göre “*Çarşamba mıntıkasında şehit edilen Trabzon Mebuslarının katillerinden Piç Mehmet'in avanesinden*” olduğu belirlenen Harisbaş? Köyünden Çerkez Eyüb 19 Mayıs 1920 tarihinde çıkan çatışma sonucunda ölü ele geçirilmişti (*İstikbal*, 23 Mayıs 1920: s.2). Yine 15. Tümen Trabzon milletvekillerinin katillerinden Hafız Çavuş'un kardeşi Ömer'in 22 Mayıs 1920 tarihinde gözaltına alındığı ve tutuklandığını bildirmişti (*İstikbal*, 27 Mayıs 1920: s.2). Olayın faillerinin yakalanması ilerleyen tarihlerde de devam etmişti. 15. Kolordu Kumandanı İsmail Paşa'nın 5 Şubat 1921'de mecliste okunan telgrafına göre, Trabzon milletvekillerinin katillerinden Cemal ve arkadaşları Salih sağ olarak Hüseyin ise ölü olarak ele geçirilmişti (Zabıt Ceridesi, C.VIII, 1945: 81). Görüleceği üzere olayın faillerinin birçoğu sağ veya ölü ele geçirilmişti.

### 3. Milletvekillerinin Cenaze Törenleri

Türkiye Büyük Millet Meclisine katılmak amacıyla yola çıkan İki milletvekilinin öldürülmeleri tüm yurttaki büyük üzüntü yaratmıştı (Erdeha, 1993: 194-195). Cenazeler ilk olarak Çarşamba'dan

<sup>4</sup> İzzet Bey'in Tercüme Halinde Kumluk civarında öldürüldüğü belirtilmektedir (TBMM Arşivi: 415).

<sup>5</sup> Bu iki mebusla alakalı olarak I. Dönem Muameleat Defterinde Meclise katılmadan vefat ettikleri kayıtlıdır. Ancak seçim tutanakları Genel Kurulca onaylanmıştır (Çoker, 1995: 988; *İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1).

Samsun'a getirildi. Samsun'da kefenlendikten sonra bayrağı yarıya çekilmiş özel bir motorla Trabzon'a gönderildi. 8 Mayıs günü saat 10 civarında büyük bir halk kitlesinin karşılamasıyla Trabzon'a getirildiler. Halkın büyük bir üzüntü ve o kadar da heyecanı arasında polis ve jandarma iskeleden cenazeleri aldı. Cenazelerin Trabzon'a gelmesi heyecan ve galeyanı artırdı. Trabzon'da bütün mağazalar cenazelere saygı nedeniyle kapatılmıştı. Yaklaşık on bin kişi cenaze merasimine katılmak için toplanmıştı. Halkın yanı sıra Tümen ve Mevki Kumandanları, eşraf, idari memurlar, Belediye İdare Heyeti, Ticaret Odası, Müdafaa-i Hukuk, Türk Ocağı ve Hürriyet ve İtilaf Partisinden birçok temsilci, yine Mekteb-i Sultani, Darulmuallimin ve İptidai mekteplerinden birçok öğrenci cenaze merasimine katılmıştı. Büyük bir kitle arasında Osmanlı sancağına sarılan tabutlar Meydan'da, Belediye önüne getirilerek cenaze namazı kılındı. Namazdan sonra *İstikbal* gazetesi başyazarı Faik Ahmet Bey etkili bir konuşma yaptı. Merasimden sonra cenazelerin toprağa verilmesi için hareket edildi. Burada kalabalığa Fransız temsilcisi Mösyö Lepissire, Kabanayidi bankası direktörü Mösyö Ekilyadi ile Trabzon'da Rumca yayınlanan gazetecilerin temsilcileri de katıldılar. Cenazeler, Meydan'dan İmaret kabristanına getirildi ve Hatuniye camisinin bahçesine defnedildi. Gerek Belediye önünde gerek yolda ve defin esnasında fotoğraflar da çekilmiştir. Defin sırasında Trabzon limanında bulunan Amerika harp gemisinden bazı subaylar ve askerler de gelmiş ve fotoğraflar çekmişlerdi (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Öldürülen milletvekillerinin nakil ve cenaze masrafları ise aileleri tarafından karşılanmıştı. Örneğin Ziya Bey'in Samsun'dan Trabzon'a nakli ve cenaze masrafı 29 lira 22 kuruş tutmuş bunu da ailesi karşılamıştı (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 108).

#### 4. Trabzon Milletvekillerinin Öldürülmelerine Tepkiler

##### 4.1. Trabzon'da Tepkiler

Trabzon milletvekillerinden Ziya ve İzzet Beylerin öldürülmeleri, beraber yola çıktıkları milletvekili arkadaşlarının tepkilerine neden olmuştu. Milletvekilleri Trabzon'a dönmek istemişlerse de Trabzon Valisi Hamid Bey'in siyasi sakıncalar doğuracağı gerekçesiyle onları ikna etmesiyle düşüncelerinden vazgeçmişlerdi (Eken, 1995: 187). Öldürülme olayı Trabzon'da ise nefretle karşılanmıştı. Trabzon halkı milletvekillerinin öldürülmelerine büyük tepkide bulunmuş, bu olayı vilayete yapılmış bir saldırı olarak görmüş ve gerekirse silahlanıp suçluları cezalandırabileceklerini ilgili makamlara iletmışlerdi (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Bu meyanda Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine ve *İstikbal* gazetesine özellikle vilayete bağlı yerlerin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Şubelerinden olayı kınayan ve mebusların ailelerine taziyeye telgrafları çekilmişti. Bu telgrafları, *İstikbal* gazetesi sayfalarına taşımıştı.

Bunlardan ilki Polathane(Akçaabat) Belediye Başkanı ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mithat Bey'in telgrafıdır. Mithat Bey telgrafında, vatana hizmet için yola koyulan İzzet ve Ziya Beylerin şahadetleri haberlerinin bütün kasabada derin teessürler bıraktığını bildirmişti. Mithat Bey telgrafında şehit olan milletvekillerinin Trabzon vilayeti için oldukça önemli olduklarına, bu olayla beraber vilayetin en önemli uzvunu kaybettiğini belirtmiş ve Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine ve ailelerine taziyede bulunmuştur (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Süleyman Bey imzasıyla çekilen bir başka telgrafta Ankara'ya giden Mebusların Çarşamba ile Samsun arasında Orta Köprü'de "*soyguncu, adi şakilerin*" saldırısıyla şehit edilmelerinin tüm Samsun'da üzüntüyle karşılandığını ifade etmiştir. Bununla beraber gerekli kovuşturmanın başladığını ve çok kısa sürede faillerin yakalanacağını belirtmiştir (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Samsun'dan Servet imzasıyla çekilen başka bir telgrafta vatan uğrunda şehit düşen İzzet Bey'e, Samsun'da son vazifenin yapıldığı belirtilerek Trabzon Müdafaa-i Hukuk ve onun aracılığıyla Trabzon halkına taziyelerde bulunulmuştu (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Ordu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Süleyman Bey'in çektiği telgrafta ise Trabzon Vilayetin önemli şahsiyetlerinden Eyüp ve İzzet Beylerin vatan uğruna şehit edilmelerinin tüm Ordu'yu derin teessürde bıraktığı belirtilmiş ve gelişmelerden haberdar edilmesi rica edildikten sonra tüm vilayete taziyede bulunulmuştur (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Fatsa Müdafaa-i Hukuk Şubesi Reisi Hamdi ise çektiği telgrafta milletvekillerinin şehit edilmelerinin Fatsa'da derin bir üzüntüye neden olduğunu belirtmiş ve taziyede bulunmuştur (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Rize Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkan Vekili Mustafa Bey tarafından çekilen telgrafta İzzet ve Ziya Beylerin şehit edilmelerinin Rize'de derin üzüntüler doğurduğu ifade edilmiştir. Bu telgrafta da vatan hizmeti yolunda hareket eden Trabzon milletvekillerini şehit edenlerin en ağır cezalara çarptırılması arzulanmış ve suçluların takiplerinin herkesin en önemli vazifesi olduğu ifade edilerek gelişmelerden haberdar edilmeleri istenmiştir (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Tirebolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Hasan imzasıyla çekilen telgrafta Büyük Millet Meclisine Trabzon'dan seçilen milletvekillerinden İzzet ve Ziya Beylerin Çarşamba'da şehit

edildiği haberinin büyük bir üzüntüyle karşılandığı ifade edilmiştir. Bu suikastın millete yapılmış olduğunu, milletin ise bu kanlı lekeyi yine kan ile temizlemeye azmettiğini ifade etmiştir. Bu meyanda atılacak adımlarda üzerlerine ne düşüyorsa yapacaklarını belirtmiştir (*İstikbal*, 12 Mayıs 1920: s.1). Vakfikebir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Ali tarafından çekilen telgrafta milli amacı sağlama amacıyla Büyük Millet Meclisine katılmak için yola çıkan Trabzon milletvekillerinden Eyüp zade İzzet ve Gümüşhane milletvekillerinden Ziya Beylerin Çarşamba'da şehit edildikleri haberinin büyük bir üzüntüyle karşılandığı belirtilmişti. Suikastı gerçekleştirenlerin acilen yakalanarak cezalandırılmalarının beklendiği ifade edilerek milletvekillerinin ailelerine taziyede bulunulmuştu (*İstikbal*, 16 Mayıs 1920 s.1). Gümüşhane'den Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Mustafa tarafından da bir telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta “*Vilayetimiz Meclis-i Fevkalade azalarından Eyüb zade İzzet Bey'in Çarşamba muntkası dâhilinde şahadeti haberi sekene-i livaya dilhun ve fevkalade müteessir*” ettiği ifade edilmiştir. Gümüşhane halkının faillerin en ağır cezaya çarptırılmasını büyük bir arzuyla istediği ifade edilmiş, cemiyet adına Eyüp zade İzzet Bey'in ailesine taziyede bulunulmuştu (*İstikbal*, 16 Mayıs 1920: s.1). Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Osman (Topal Osman Ağa) Bey tarafından da bir taziyeye telgrafi çekilmişti. Telgrafta olaydan duyulan üzüntü belirtildikten sonra kurşunların gerçekte tüm Trabzon Vilayetine sıklığı bu nedenle sorumluların bulunup cezalandırılmalarının kendilerine düştüğünü ifade etmiştir. Telgrafi önemine binaen aynen veriyoruz:

*“Tarihin kayd ettiği vaka ve hadisata sahne olan Meclis-i Milliyemizin inhilali üzerine maddi, manevi fedakârlıklarla Ankara'da teşkil edilen Büyük Millet Meclisine bilintihab izam eylediğimiz Mebuslarımızdan Eyüb zade İzzet Beyle Kelkit Mebusu Ziya Bey'in Çarşamba muntkasında bir suikasde maruz kalarak bir suret-i facia ve elimede şehid edildiklerini matesüf istihbar ettik. Amal ve efkârımızı Büyük Millet Meclisine isal ve o Meclis-i Ali'de müdafaa edecek olan bu muhterem şühedamızın pak ve masum kanlarını aramak onu intihab edip gönderen biz millete ait ve racidir. Kanlı, lekeli silah, bu mazlum şehitlere teşhir edilmedi. Biz millete tevcih edildi. Benliğiyle silahşorluğuyla temeyyüz eden vilayetimiz bu kanlı lekeyi yine kanıyla temizlemelidir. Naçiz Giresun Müdafaa-i Milliye Şubesi bu hususta icab eden tedabire kemal-i azim ve iman ile iştirak eder. Alınacak malumattan bizi de tenvir buyurmanızı rica ederim efendim.*

*Giresun Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Reisi*

*Osman” (İstikbal, 12 Mayıs 1920: s.1).*

Maktullerin yakınlarının da *İstikbal* gazetesi aracılığıyla taziyelerde buldukları ve aile fertlerinin gelen taziyeler için kamuoyuna teşekkür ilanları verdikleri görülmektedir. Trabzon Mebusu Eyüp zade İzzet Bey'in akrabalarından Rize Polis Komiseri Eyüp zade Hakkı Bey'in çektiği telgraf bu meyandaydı. Hakkı Bey, telgrafına “*Medar-ı iftiharımız vatan fedaisi Eyüb zade İzzet Beyefendi ahali ve hükümet-i mahalliyenin mazhar-ı emin ve itimadi olarak kabul buyurduğu*” sözleriyle başlamıştı. İzzet Bey'in vatana hizmet için Büyük Millet Meclisine giderken “*bir takım haydudlar tarafından feci ve ani bir surette katl edilmesi*” haberinden büyük üzüntü duyan kardeşleri, çocukları ve bütün aile fertlerinin ve akrabalarının üzüntülerine katıldığını ve hepsine Allah'tan sabır dilemiştir (*İstikbal*, 16 Mayıs 1920: s.1). Yine Maktullerin aile üyeleri gelen taziyelere karşılık teşekkür etmekteydiler. Gümüşhane Mebusu Ziya Bey'in babası Hüsnü Bey'in Kelkit'ten çektiği telgraf bu meyandaydı. Telgraf aynen şöyleydi:

*“Kelkit Efkar-ı Milliyemizi Büyük Meclisimize iblağ vazifesi uğurunda mahdumum Ziya Bey'e şehadetinden mütehasıl tesirat-ı amikeme taziyatname-i samimiyelerle iştirak edilmiş olmasından dolayı takdim-i teşekkür ve rüfeka-ı mesaisinin muvaffakiyetleri duasını tekrar eylerim.*

*Hüsnü” (İstikbal, 16 Mayıs 1920: s.1).*

Trabzon Mebusu İzzet Bey'in ailesi adına oğlu Selahattin Bey de *İstikbal* gazetesine gelen taziyeler nedeniyle bir teşekkür ilanı vermişti. Bu ilanda Selahaddin Bey aynen şunları yazıyordu:

*“Teşekkür*

*Gaybubet-i ebedisiyle ailemizi dilhun-ı tesir eden pederimiz İzzet Bey'in gerek cenaze merasiminde bulunmak ve gerek mektub, telgrafla veya bizzat ihtiyar-ı zahmet ederek beyan-ı taziyeye etmek suretiyle teesüratımıza iştirak buyuran zevat-ı muhteremeye ve Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine ayrı ayrı eda-yı teşekkürüne imkân bulamadığımızdan bu babdaki hissiyat-ı şükranüzaranemimize muteber gazetenizin tevsitini rica eyleriz efendim.*

*Merhumun Ailesi Namına Mahdumu*

*Selahaddin” (İstikbal, 12 Mayıs 1920: s.1).*

Trabzon’da çıkan *İstikbal* gazetesi ise 9 Mayıs 1920 Pazar günü olayı okurlarına “*İki Şehid-i Vatan*” başlığıyla vermişti. Gazete haberi tafsilatıyla verdikten sonra başyazar Faik Ahmet’in cenaze merasimindeki nutkunu kamuoyuna taşımıştı. Gazete, şu ana kadar memlekete birçok yarar sağlamış ve daha birçok faydalar sağlayabilecek Ziya ve İzzet Beyleri, öldürenleri “*bir takım serseri ve 5-10 kuruş düşküniü habis...*” olarak değerlendirmiş ve olayı şiddetle kınamıştır. Gazete, olayın Trabzon’da duyulmasıyla büyük bir üzüntü oluştuğunu belirtmiştir. Gazete, cenazelerin kaldırılma sürecini anlattıktan sonra, İzzet Bey’in kardeşleri Murat ve Daniş Bey, oğulları Selahattin ve Abdulkadir Efendilere, yine ailesi ve akrabalarına ve bütün Trabzon halkına, yine Kelkitli Ziya Efendi’nin ailesine baş sağlığı dilemiştir (*İstikbal*, 9 Mayıs 1920: s.1). Trabzon’un ileri gelen İttihatçılarından ve aynı zamanda *İstikbal* gazetesinin başyazarı Faik Ahmet Bey’in cenaze namazından sonra Belediye önünde yaptığı konuşma ise oldukça önemlidir. Bu konuşma Trabzon’da ileri gelen kitlenin olaya bakış açısını göstermesi ve halkın duygularına tercüman olması açısından oldukça değerlidir. Önemine binaen konuşmayı aynen veriyoruz:

*“Muhterem Hazar muazzez dindaşlar:*

*Bugün gözyaşlarıyla yed-i ihtiram ve tebcilimizde musallâya getirdiğimiz ve namazlarını eda eylediğimiz iki mübarek ve muhterem tabut ve kuru mübhem bir sesle bize vezâif-i milliye uğrunda şehit olan iki muazzez vücudun fezail-i vatanperveranesini terennüm ediyor. Evet, vezâif-i milliye ve vataniye uğrunda. Efendiler tarih-i millimizin şimdye kadar görmediği bir hengâmede, bir hengâme ki şevket ve kudret-i İslamın son istinadgahı olan saltanatın bünyân-ı istiklali tehlike-i inhidâma maruzdur. İşte böyle bir hengâme-i tarihiyede Anadolu’da içtima eden Millet Meclisine surf memleket endişâne bir maksatla gönderdiğimiz ve memleketin en değerli evladı arasından seçip vatan şümul vazifeler ifasına me’mûr eylediğimiz bu iki muhterem vücut kendilerine tevdi edilen vatan hizmetleri ifaya giderken hain ve melun bir tesadüfün kurbanı oldular.*

*Efendiler İzzet Bey’in şehadeti, memleketi derin bir mateme bipâyân bir hüzn ve teessüre giriftâr etmiştir. Filhakika merhum müşarünileyh memleketimizin en büyük bir rükni idi. Akıl ve kiyâsetiyle medid-i ticaret ve vâsi’-i nüfuz nazarıyla memlekette zütibar ve ihtiram bir mevki tutmuş halkın emniyet ve muhabbetini kazanmış, bütün ömrünü ve bütün mesaisini memleketine, memleketinin hayrına sarf etmiş idi. İzzet Bey merhum, meşrutiyetten evvel mütaiddid kaymakamlıklarda bulunmuş ve inkılaptan sonra on sene bilâfasıla memleketin siyasi hayatına karışmış, üç devre-yi intihabiyede mebus çıkmış, parlamentoda, encümenlerde kendisinden vukuf ve malumatından vasi’ istifadeler edilmiş ve müşarünileyh bu uzun ve medfid hayat mesaisinde iktisâb eylediği siyasi tecrübelerle inkişâf eden zeka ve dirayetiyle yalnız Trabzon’a değil, vatan-ı müşterek için de müfid bir uzuv olmuş idi. İzzet Bey mütarekeden sonra da millet işleriyle, bilhassa Trabzon’un mukadderatıyla faal bir surette alakadar oldu. Bidayette Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti teşkilatında ve cemiyetin devam-ı hizmetinde müşarünileyhin pek büyük bir hisse-i gayreti mevcuttur. Tarih-i millimiz o gayret Peygamber pesendâneyi elhakk tebcil edecektir. İzzet Bey Erzurum konferansında Trabzon’u temsil etmiş idi. Son defa da milletin büyük bir hevahiş ve arzu ile kendisini intihab eylediği meclis-i fevkalade azalığını kabul eyledi. İzzet Bey mehum bilhassa bu vazifede memleketine pek vasi hizmet edeceğine kani idi. Ve bu kanaatte pek çok kimselerin kendisine emniyet ve memnuniyetle merbut bulunduğunu görmüş idi. Filhakika müşarünileyh padişah ile milleti asındaki sû-i tefehhümleri izale için azami mesai sarf edeceğini gitmezden evvel odasına söylemiş, icab ederse Ankara’dan İstanbul’a geçeceğini memleketine, memleketin selameti uğruna bütün vücud ve hayatını feda edeceğini anlatmış idi. Bu itibarla İzzet Bey’in şehadeti vatan-ı müşterek hesabına, milletin menfaati namına kayd edilmesi lazım gelen pek büyük bir ziyâdır. Onun hayatına tevcih edilen hain kurşun, memleketin kalbine sıkılmış addolunsa sezâdır. İzzet Bey’den ümit edilen şeyler Müslümanlık ve Türklük aleminin derin bir sürurla karşılayacağı hizmetlerdi. Memleket halkı müşarünileyhi böyle Peygamberpesend ve vatanşümul fikirlerle intihab eylemiş idi. Ve kendisine karşı bu noktadan beri rede? edilen itimad da pek derin idi. Çarşamba’daki şakilerin soygun maksadıyla kat-ı tarik eden canavarların yaptıkları bu cinayât memleketin başına uçuşan felaketlerden biri oldu. İzzet Bey memleketine daha pek çok kıymetli hizmetler görececek bir çağda üfûl eyledi.*

*Efendiler, İzzet Bey ve refiki Ziya Efendi memleket ve milletin vezâif-i milliye uğrunda kurban giden iki fedakâr evladıdır. Bu iki şehid mebhalin? mevki milletin hafıza-yı hüremeti namları ise Trabzon tarihinin ahfâda küşade olan sahâif-i vatanperveranesinin ebedi ziynetidir. Onlar yalnız cenneti değil memleketin tarihini de kazandı. Dünyada da ahirette de namlarını tebid ve mevkilerini bâlâter kıldılar. Sade ahfâd için değil; bizim için de bu menkabe-i şehadetten alınacak dersler vardır. Millet için ölenler vazife uğrunda şehit olanlar olarak gösterirler. Namları tarihin sahâif-i ebediyesine geçer. Bundaki*

sebeb zahirdir. Filhakika vezaif-i milliye ve hizmet-i vataniye uğrunda hayatlarını terk edenler, hamiyetli kalplere vatanperverlik hissini, memleket için sarf-ı mesai ve hayat lüzumu ilka ederler.

İzzet Bey ve refikinin şehadeti vezaif-i milliye ve vataniyenin kudsîyetini nazarlarımızda canlandırmalı ve bize vazife uğrunda istihkâr hayatın ne demek olduğunu öğretmelidir.

Efendiler, muhterem dindaşlar!

Fezail-i vataniye ve şahsiyenin büyük büyük numunesi önünde derin bir serfûru-yı hürmet ve tazim ile eğilmeyi bilelim ve dua edelim. Cenab-ı Hak millet ve memleket uğrunda şehit olanlar hürmetine ebedi halas ve saadete ve bir devre-i şükre ve rafaha isal eylesin ve bütün Müslümanların yüzünü güldürsün o zaman bu mübarek şehitlerin ervah-ı muazzesi mazhar-ı sürur ve şadi olsun.” (İstikbal, 9 Mayıs 1920: s.1).

İlerleyen günlerde de Trabzon’da, öldürülen milletvekilleri unutulmamıştı. Zira, Trabzon Mebusu İzzet Bey’in öldürülmesinin kırkıncı gecesi ileri gelen askeri ve idari görevlilerin de katılımlarıyla bir mevlit okutulmuştur. Bu dini etkinliğe Trabzon Valisi, Kumandanı, birçok askeri ve idari memur, eşraf ve ileri gelen aileler katılmışlardı (İstikbal, 16 Haziran 1920: s.1).

Trabzon ve ona bağlı Gümüşhane milletvekilliklerinden boşalan yerlerin doldurulması için Türkiye Büyük Millet Meclisi 6 Temmuz 1920 tarihli oturumunda, yeni seçimlerin yapılması kararı alınmıştı (Zabıt Ceridesi, C.II: 1981: 103). Bu karardan sonra Trabzon ve Gümüşhane’de yeni seçimler yapılacaktı. *İstikbal* gazetesinin 8 Ağustos tarihli sayısında bildirildiğine göre Gümüşhane milletvekilliği seçimleri kısa sürede tamamlanmıştı. Gazete, Mutasarrıflıktan bildirildiğine göre yapılan seçimlerde Gümüşhane Hapishane Müdürü Ruşen Efendinin büyük bir çoğunluk elde ettiğini bildirdiğini ifade etmekteydi (İstikbal, 8 Ağustos 1920: s.1). Trabzon’daki seçimler ise Gümüşhane’dekinin aksine uzun sürmüştü. Trabzon’daki seçimlerde sadece Samsun’da öldürülen İzzet Bey’in yerine değil aynı zamanda sağlık sorunları nedeniyle istifa etmiş olan Sabri Bey’in yerine de seçimler yapılacaktı. 24 Ağustos tarihi itibarıyla Trabzon Valiliği, seçimlerin yapılacağını ilgili yerlere bildirmişti (İstikbal, 25 Ağustos 1920: s.1). Trabzon’da seçimlerin yapılacağı kesinleşince tartışmalar da beraberinde gelmişti. *İstikbal* gazetesi başyazarı Faik Ahmet Bey başyazılarıyla seçimler hakkında kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştı. 5 Eylül 1920 tarihli *İstikbal* gazetesinde “*İntihab Meselesi*” başlıklı yazısında Ankara’nın ve mahalli hükümetin tebliği sonrasında ikinci seçmenlerin 20 Eylülde toplantıya çağrıldığı bilgisini vermekteydi. Faik Ahmet Bey, yazısında memleket için önemli şeyler yapabilecek, dirayetli milletvekillerinin seçilmesi gerekliliğine dikkat çekmekte aksi takdirde seçimlerin bir anlamı olmayacağını ifade etmekteydi (İstikbal, 5 Eylül 1920: s.1). 12 Eylül tarihli *İstikbal* gazetesinde “*Yine İntihâb Meselesi*” başyazısında ise Gümüşhane’deki seçimlere dikkat çekmektedir. Ona göre Gümüşhane’de Hapishane Müdürünün yeni mebus seçilmesi, seçimlerin önemsenmediğinin bir göstergesiydi. Memleketin bugün büyük zorluklar çektiğini ve ciddi anlamda siyaset bilimini bilen etkili mebusların Ankara’ya gönderilmesi gerektiğini ifade ederek Gümüşhane’deki gibi hapishane müdürlerinin veya gardiyanların seçilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bir hafta sonra ise Trabzon’da yapılacak seçimlerde ikinci seçmenlerin işi daha ciddiye almalarını ve memlekete faydalı olabilecek kişileri milletvekilleri seçmelerini yinelemişti (İstikbal, 12 Eylül 1920: s.1). Faik Ahmet Bey’in belirttiğinin aksine bir hafta sonra Trabzon seçimleri yapılamamıştır. Çünkü ikinci seçmenlerin tamamı seçim yerine ulaşamamıştı. İkinci seçmenlerin gelmemesine milletvekili adaylarının kesin olarak belirlenmemiş olması gerekçe gösterilmekteydi. Bu nedenle seçimler 29 Eylülle ertelenmişti. 22 Eylül tarihli *İstikbal* gazetesinin bildirdiğine göre, kesin olmamakla beraber milletvekili adayları şunlardı: Eski Trabzon Mebuslarından Hafız Mehmet, Yazar Nebi zade Ahmed Hamdi Beyler ve Hacı Ali Hafız zade Hakkı Efendi (İstikbal, 22 Eylül 1920: s.1). Fakat kısa sürede adaylar kesinleşmiştir. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adayları Eski Trabzon milletvekili Hafız Mehmet Bey ile Hacı Ali Hafız zade Celaleddin Beyler olarak belirlenmişti. Belirlenen adaylar Trabzon basınınca kamuoyuna ilan edilmişti (İstikbal, 29 Eylül 1920: s.2). Nitekim Trabzon’da yapılan seçimler sonucunda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adayları Türkiye Büyük Millet Meclisine katılmaya hak kazanmışlardı. Seçilen Mebuslar 16 Ocak 1921 Pazar günü Loyd adlı vapurla Ankara’ya gitmek için hareket etmişlerdi. Trabzon Valisi Sabri, Alay Kumandanı Ali Rıza, Müdafaa-i Milliye Heyeti, Belediye, Meclis-i İdare, Ticaret Odası üyeleriyle eşraf ve tüccarlar milletvekillerini uğurlamışlardı (İstikbal, 20 Ocak 1921: s.2).

#### 4.2. Mecliste Tepkiler

Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Barutçuzâde Hacı Ahmet Bey’in 8 Mayıs 1920’de gönderdiği telgrafla meclis olayı haber almıştır (Zabıt Ceridesi, C.I, 1981: 279; Çoker, 1995: 938). 13



Mayıs 1920’de Mecliste büyük bir üzüntüyle okunan bu telgrafta, Ahmet Bey’in belirttiğine göre, Milli vazife uğruna “*hain ve melun bir tesadüf neticesi olarak İzzet ve Ziya Beylerin facia-i şehadeti bütün vilayet halkını derin bir teessür ve mateme ilka*” eylemişti. Ahmet Bey, Vilayetin çeşitli yerlerindeki Müdafaa-i Hukuk Şubelerinden gelen telgrafları hatırlatmış ve tüm halkın büyük bir galeyanda olduğunu ve olayın sorumlularının acilen takip ve imhalarını istediklerini belirtmiştir. Ordu ve Hükümet tarafından yapılacak kovuşturma sonucunda sorumluların yakalanmalarıyla acıların biraz olsun dineceği bildirilmiştir. Ahmet Bey milletvekillerin cenaze merasimlerindeki kalabalığa da dikkat çektikten sonra telgrafını “*Cenabı Hak merhumları ebediyen gaffarına nail ve memleket ve milleti halas ve saadete isal buyursun âmin.*” temennisiyle bitirmiştir (Zabıt Ceridesi, C.I, 1981: 279).

Okunan bu telgraf, mecliste büyük bir üzüntüyle karşılanmıştı. “*Vah vah, Allah rahmet eylesin, Ailelerine taziyet yazılsın*” sesleri yükselmiştir. Meclis başkan yardımcısı Celalettin Arif Bey, İzzet ve Ziya Beylerin Trabzon’dan Büyük Millet Meclisine milletvekili seçildiklerini ve meclise gelirken yolda tecavüze maruz kaldıklarını bu nedenle şehit olarak adlandırılmaları gerektiğini söylemiştir. Celalettin Arif Bey, ölüm olaylarının kasten yapılmış olabileceğini belirtmiştir. Ölenlerin, “*Vatan Şehidi*” olarak kabul edilmesini istemiştir. Celalettin Bey mecliste üzüntüsünü belirttikten sonra, ailelerine meclis adına taziyet mektubunun gönderileceğini de belirtmiştir (Zabıt Ceridesi, C.I, 1981: 279, 304). Mecliste, Aydın Milletvekili Tahsin Bey’in önerisiyle Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk şehitleri Ziya ve İzzet Beylerin anılarına hürmeten birleşime beş dakika ara verilmiştir (Zabıt Ceridesi, C.I, 1981: 279, 304; Çoker, 1995: 938).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa da Ziya ve İzzet Beylerin öldürülmelerini büyük bir üzüntüyle karşılamıştır. Yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hacı Ahmet Bey’in olayı bildiren telgrafına Mustafa Kemal Paşa, kendisinin ve Meclisin hislerini bildiren bir telgrafla cevap verdi. Mustafa Kemal Paşa telgrafında ölen milletvekillerini şehit olarak tanımlamış ve olaydan kendisinin ve Meclisin derin bir üzüntü duyduğunu ifade etmişti. Şehit milletvekillerinin ailelerine taziyelerinin bildirilmesini istemiştir. Telgrafi önemine binaen aynen veriyoruz:

“*C 8 Mayıs telle:*

*Büyük Millet Meclisi şehid mebuslar İzzet ve Ziya Beyler hakkındaki telgrafnameyi kemal-i teessür ile telakki eylemiş ve merhumların ailelerine arz-ı taziyet eylemek vazifesini makam-ı riyasete tevdi eylemiştir. Meclisin teessür ve taziyelerinin merhumların muhterem ailelerine iblağına tevsi buyurulması mercudur.*

*Büyük Millet Meclisi Reisi*

*Mustafa Kemal” (İstikbal, 16 Mayıs 1920: s.1).*

Meclis, öldürülen milletvekillerin geride kalan ailelerinin içinde buldukları zor durumu biraz olsun azaltmak için harekete geçti. 7 Ağustos 1920’de Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Bey, İzzet ve Ziya Beylerin Mecliste çalışmaları halinde alacakları bir yıllık maaşlarının ailelerine verilmesine dair bir karar verdi (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 279, 107). Fehmi Bey kararında, şu ana kadar mebusların yerlerine kimsenin seçilmediğini, bu nedenle tahsisatlarının gelir ve gider bütçesinde yer aldığını belirttikten sonra bütçede bulunan tahsisatın takdir nişanı olarak şehit milletvekillerinin ailelerine verilmesini istemiştir. Hasan Fehmi Bey, özellikle cenaze için ailelerin büyük masraflara girdiğini belirterek İstanbul’da eceli ile ölen milletvekillerinin kefenlerinin meclis vengesinden karşılandığını hatırlatarak talebini yeniledi. Fehmi Bey’in bu isteği ise meclis tarafından olumlu karşılanmıştır (Zabıt Ceridesi, C.III, 1981: 279, 108). Bu doğrultuda Ziya Bey’in vazife başına giderken hayatına son verildiği gerekçesiyle, ailesine ilk olarak 120 lira ikramiye verilmişti ( TBMM Arşivi: 192). 13 Nisan 1924 tarih ve 478 sayılı kanunla ise Mehmet İzzet Bey ve Ziya Bey’in eşlerine ve öğrenimlerini tamamlayıncaya kadar çocuklarına “*vatana hizmet*” aylığı bağlanmıştı ( TBMM Arşivi: 192).

## SONUÇ

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne katılmak için Trabzon’dan hareket eden Trabzon Milletvekillerinden Ziya ve İzzet Bey’lerin Samsun’da bir eşkiya grubu tarafından öldürülmeleri başta Trabzon’da olmak üzere bütün yurttaki büyük bir üzüntüye neden olmuştur. Öldürülen Trabzon ve Gümüşhane Milletvekilleri gerçekten de Türkiye’de en fazla hizmete ihtiyaç duyulduğu sırada basit bir eşkiyalık olayıyla bu hizmeti yapamamışlardır. Milli Mücadelenin Trabzon ve çevresinde temellenmesi

ve yayılmasında önemli roller üstlenmiş olan bu milletvekilleri hiç şüphesiz öldürülmemiş olsalardı, tecrübeleriyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en aktif ve başarılı üyelerinden olacaklardı.

Gerçekleşen bu olay, siyasi nedenlerden ziyade basit bir eşkıyalık vakası olarak değerlendirilmiştir. Milletvekillerin cenazeleri binlerce Trabzonlu tarafından kaldırılmıştı. Halk olayın faillerinin bir an önce yakalanıp cezalandırılmalarını büyük bir arzuyla talep etmiş; hatta bu meyanda gerekirse kendilerinin de kovuşturmayla katılabileceklerini ifade etmişti. Türkiye Büyük Millet Meclisi ise öldürülme olayını kınamış ve ölenleri yad etmek için oturuma 5 dakikalık ara vermiş, ölenleri “*Vatan Şehidi*” olarak tanımlamıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa da Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine çektiği telgrafla öldürülen milletvekillerini şehit olarak telakki etmiş ve ailelerine taziye göndermişti.

#### KAYNAKÇA

- AHMET Faik, (5 Eylül 1920). İntihâb Meselesi, *İstikbal*, s.1.
- AHMET Faik, (12 Eylül 1920) Yine İntihâb Meselesi, *İstikbal*, s.1.
- ARMAĞAN, Servet (1968). “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”, *İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası*, S. 3-4, s. 47-100.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1997), *Nutuk (1919-1927)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- BERKES, Niyazi (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, İstanbul :Yapı Kredi Yayınları.
- Büyük Millet Meclisinin Teessüratı, (16 Mayıs 1920), *İstikbal*, s.1.
- ÇOKER Fahri (1995), *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, C. III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- EKEN, Halit (1995), *Milli Mücadelede Vali (Kapancızade) Hamid Bey*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- ERDEHA, Kamil (1993), *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.
- Gümüşhane Mebusu, (8 Ağustos 1920), *İstikbal*, s.1.
- İki Şehid-i Vatan, ( 9 Mayıs 1920), *İstikbal*, s.1.
- İntihâb Ne Oldu?, (22 Eylül 1920), *İstikbal*, s.1.
- KARABEKİR, Kazım (1993), *İstiklal Harbimiz*, C. I, İstanbul: Emre Yayınları.
- Katillerden Biri Daha Yakalandı, (27 Mayıs 1920), *İstikbal*, s.2.
- Katillerden Biri, (23 Mayıs 1920), *İstikbal*, s.2.
- Mebuslarımızın Hareketi, (20 Ocak 1921), *İstikbal*, s.2.
- Meclis-i Fevkalade Azalarının Hareketi, (4 Mayıs 1920) *İstikbal*, s.1
- Mevlit-i Nebevi Kıraati, (16 Haziran 1920), *İstikbal*, s.1.
- Müdafaa-i Milliye Namzetleri, (29 Eylül 1920), *İstikbal*, s.2.
- EYÜP, Mehmet İzzet, (1920), “Tercüme-i Hali”, *TBMM Arşivi*: Sicil Nu: 415.
- EYÜP, Mehmet İzzet, (1920), “Kısa Olumluluğu”, *TBMM Arşivi*: Sicil Nu: 415.
- UÇAROL, Rifat (2000), *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları.
- Yeni İntihâb, (25 Ağustos 1920), *İstikbal*, s.1.
- ÜÇÜNCÜ, Uğur (2007), “Son Osmanlı Mebusan Meclisinde Sivas Mebusları”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, C.I, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, s.627-645.
- Teşekkür, (12 Mayıs 1920), *İstikbal*, s.1.
- TUĞLU, Ziya, “Tercüme-i Hali”, *TBMM Arşivi*: Sicil Nu: 192.
- TUĞLU, Ziya, “Kısa Olumluluğu”, *TBMM Arşivi*: Sicil Nu: 192.
- ZÜRCHER, Erik Jan (2008), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TBMM Zabut Ceridesi* (1959). C.1, Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM Zabut Ceridesi* (1981). C.II, Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM Zabut Ceridesi* (1981). C. III, Ankara: TBMM Yayınları.
- TBMM Zabut Ceridesi* (1945). C.VIII, TBMM Yayınları.